

A 175 éves Akadémia megidézése lapelődünk,
az Akadémiai Értesítő egykori közleményeiből

Xántus János levele Mexikóból — 1896*

Xántus János természettudós és néprajzkutató, a múlt század legeredményesebb magyar gyűjtője Csokonyán (Somogy m.) született 1825-ben, Budapesten hunyt el 1894-ben. Jogi tanulmányai befejeztével ügyvédi vizsgát tett, de mielőtt pályáját megkezdte volna, 1848-ban beállt nemzetőrnek. A szabadságharc bukása után besorozták a császári seregbe. Innen megszökve menekült Amerikába és kezdte meg természettudományos gyűjtőmunkáját. A vadnyugat meghódítóihoz csatlakozva térképészeti munkát végzett, majd belépett a hadseregbe. Állomáshelyeiről gazdag ásvány-, állat- és növényanyagot küldött az amerikai múzeumok mellett a Magyar Nemzeti Múzeumnak is. Küldeményei és publikációi elismeréseként az MTA 1859-ben levelező tagjává választotta. Hazatérve kezdeményezte az Állatkert megalapítását, és annak első igazgatója lett. 1868-ban csatlakozott az osztrák—magyar kelet-ázsiai expedícióhoz. Járt és gyűjtött Ceylonban, Kínában, Bangkokban, Szingapúrban, de a legértékesebbek Borneó és Jáva szigetéről származó természettudományi és néprajzi anyagai. Ez utóbbi gyűjtemény vált a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának, majd az önálló Néprajzi Múzeumnak alapjává. Néprajzi gyűjteménye sértetlenül megmaradt, míg az általa gyűjtött ásványok, valamint a mintegy 170 000 példányból álló zoológiai anyag jelentős része 1956-ban, a Természettudományi Múzeum égése során megsemmisült. Néhány — ma már rendkívüli értéket képviselő — állatpreparátuma (jávai orrszarvú, orangutánok, óriás piton) azonban szerencsésen átvészelte az időt, és ma is látható a múzeum kiállításában. Megmaradt rovargyűjteménye a Természettudományi Múzeum kiemelkedő értéke.

Matskási István

---

* Jubileumi rovatunkban az írásokat az eredeti írásmóddal közöljük

Ipolyi úr előadása után, Szabó József lev. t. engedelmet kért Xántus János hazánkfiának egy hozzá intézett leveléből felolvasni azon helyeket, melyek az akademiát is érdeklik, sőt megérdeklük, hogy az egész haza előtt ismertessenek meg. Miként tudja van, a múlt nyáron szép állatgyűjtemény érkezett Xántustól a Muzeuumhoz és a Természettudományi Társulathoz. Ezekért köszönő levél iratott neki; annak folytán írta jelen levelét:

“Mexikó város, mexikói köztársaság, sept. 8. 1859. A k. m. természettudományi társulat titoknokának dr. Szabó József úrnak Pesten. Tisztelt hazafi! Május 9-ikén Pesten kelt s hozzám intézett levelét pár hét előtt vettem Tepic nevű mexikói városban, de fölötte el levén foglalva akkor, bocsásson meg, hogy csak most válaszolok. Nem szükség említenem, mennyire örültem, hogy a tisztelt társulat némi fontosságot helyez gyűjteményembe, noha a köszönő határozatot sem nem vártam, sem érdemltem, mert hisz minden magyar kötelessége a hazára gondolni, s ha ily kötelességet hiven teljesítünk, — szerintem nem érdem. A köszönő határozatot tehát úgy tekintem, hogy a t. társulat elismerni sziveskedik, miként hazafiúi kötelességemet teljesíteni szándékom és akaratom, s ezen elismerés nagy megelégedésemre, megnyugvásomra szolgált.”

“Gyűjteményeim első szállítmánya máj. 14. indult el Washingtonból és pedig az amerikai posta-gőzössel s Brémáig bérmentesen. Az amerikai szövetség főpostamestere tudósítatván szándékomról, a Magyarhonba küldendő gyűjteményeket illetőleg, bérmentes szállítást ajánlott a kormány póstahajóin egész Brémáig, mi önökre nemcsak jelentékeny költségkímélés, de egyúttal gyors kézbejuttatás. Ha a t. társulat, úgy a m. n. Muzeuum is e tekintetben egy határozatot hoz, melyben megköszöni az éjszakamerikai szövetség főpostamestere ezen kitüntető szívességét, csak saját érdeküket mozdítják önök elő, mert ő minisztersége kétségkívül örülni fog és pártolását jövőre is kiterjesztendi önökre.”

“Ön tudósítása, hogy a k. m. természettudományi társulat nem bír saját gyűjteménnyel az elősorolt okok miatt, meglepett; s ezentúl én is a társulat példáját fogom követni, s egész erőmet a m. n. Muzeuumra terjesztetni, hogy legalább egy nagy gyűjteményünk legyen. Ha azonban a társulat bármikor azt határozza el, hogy saját gyűjteménye is legyen, úgy természetesen szolgálatom mindig rendelkezésére álland. Addig is a társulatot könyvek, folyóiratok s kikutató expedíciók naplói megküldésével fogom segíteni, melyek jelen állásomnál s összeköttetéseimnél fogva rendelkezésemre állanak, de a melyeket a társulat vagy épen nem, vagy csak nagy anyagi áldozatokkal szerezhetne meg; pedig fölötte fontosak minden szakosztályaira.”

“Én jelenleg egy új fölötte hízegő ugyan, de nagyon fáradságos kiküldetés vezényletével vagyok megbízva. Az imént meghalálozott b. Humboldt Sándor ugyanis évek előtt már megkereste a porosz, azután a francia és angol kormányokat, hogy egykor Mexikóban megkezdett magnetikai észleléseit folytatni, s végeredményhez juttatni sziveskedjenek. A nevezett kormányok azonban mitsem tőnek a tárgyban, míg végre Humboldt a múlt évben az éjszak-amerikai kormányt kérte fel; ez tervét tüstént készséggel elfogadta, s engem bízott meg kivitelével. A Bibortenger partjain, a Csendestenger magasabb szigetein már teljes működésben vannak műszereink, a dagály, apály és árfolyamok kikutatására számítva, s jelenleg a magnetikai állomá-

sok létrehozása van még hátra, melyek a Sierra del Madre havasok legmagasabb csúcscsaira állítandók fel. Forradalom levén azonban jelenleg Mexicóban, működéseink biztosítása végett utasítva vagyok mindkét mexicói presidenstől engedelmet és katonai protectiót kérni. Ezért vagyok jelenleg Mexiko fővárosában.”

“Európaiak szeretik mondani, hogy Amerika még hátra van a tudományokban, és materialis érdekeknek él. De vegyük csak fel ezen egyetlen esetet, melyet minden európai hatalom visszautasított, noha európai érdek volt, s csak Amerika karolta fel. S ha ön tudni fogja, hogy egyedül műszereink közel 300,000 dollárba kerültek a kormánynak, 5 hajó és közel 800 személy van a vállalatban: némi fogalma leend az áldozatról, melyet az amerikai materialis kormány az európai szellemi életnek hoz, épen akkor, midőn a szellemi Európa új ágyúkat fedez föl.”

“Bocsásson meg, ha ennyire eltérek tárgyamtól, s legyen szabad megjegyezmem, miként állásom tágas körű levén, természettudományi gyűjtéseimet nem hanyagolom el sokoldalú foglalatosságim közt, mit eléggé bizonyítván, hogy e néhány hónap alatt ismét 1500 madarat gyűjtöttem, s hasonló arányban halakat, csúszómászókat, kagylókat. stb.”

“Kiküldetésem alkalmasint két vagy két és fél évig fog tartani, mikor azután valószínűleg meg fogom hazámat személyesen látogatni. Ószinte honfitársuk

Xántus János.”

Eddig a levél. Jött azonban, monda Szabó úr, néhány hónappal később egy nyomtatvány hozzám, melyből kitetszik, hogy áll buzgó honfitársunk az amerikai tudósok előtt. A philadelphiai természettudományi akadémia értesítőjének 1859. novemberi számából van egy külön lenyomat kezeim között, melyből látjuk, hogy Xántus új gyűjteményét rendezve és önállólag meghatározva küldötte Washingtonba a Smithsonian-intézet muzeumába azon megjegyzéssel: hogy 4 madárról bizton állíthatja, hogy leírva nincs, hogy egészen új; ezeknek rendszeres nevet adott, s mint új fajokat hozta be a tudományba; a többiről azt mondja, hogy bővebb vizsgálas után hiszi, hogy még több új faj lesz, de az úton nem rendelkezik annyi szakmunkáról, melyeknek segítségével e kérdést tisztán megoldhatná.

Baird úr a washingtoni muzeum ezen osztályának öre ad jelentést a Proceeding-ek ezen számában Xántus gyűjteményéről, azt állítván: hogy 42 fajt küldött, ezek közt új azon négy, melyet Xántus annak határozott meg, s Baird is meghagyta a neveket, de azon fölül van még 3 új faj.

Madarakon kívül egyéb állatokat is gyűjtött, s látni, hogy emlékezetére a tuskönczöknél is behozták a Xántus nevet a faj-elnevezésbe.

Hogy a nagyszerű körülmények-kínálta alkalmat, képességének érvényt szerezni, lelkes honfitársunk ernyedetlenül felhasználja: ezekből fényesen kiderül.